

การพัฒนาแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลัง ของผู้สูงวัยในภาคตะวันออก

The Development of Open Learning Model to Promote Empowering Learning for the Elderly in the Eastern Region

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์¹, ปาจารย์ ปุรินทวรกุล² และ สุธิดา ชินอดม³
Suchada Pongkittiwiboon¹ Pajaree Pulintawaragoon² and Suthida Chinodom³

¹รองศาสตราจารย์ ดร., ²ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ³อาจารย์
ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Corresponding Author: suchadap@buu.ac.th

Received: September 27, 2025. Revised: November 20, 2025. Accepted: November 23, 2025.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความต้องการความรู้และรูปแบบการเรียนรู้ที่จำเป็นในการส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงวัยในภาคตะวันออก และเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงวัยในภาคตะวันออก เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เอกสารและการสนทนากลุ่มผู้สูงอายุในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก 3 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา จำนวน 6 ชุมชน รวมจำนวน 98 คน

ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงวัยในภาคตะวันออกมีความต้องการความรู้ที่จำเป็น 3 ด้านคือ 1) ความรู้ด้านสุขภาพ ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจ 2) ความรู้เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงในชีวิต โดยเฉพาะความปลอดภัยด้านทรัพย์สินและการสร้างรายได้ และ 3) ความรู้ด้านการมีส่วนร่วมในสังคมซึ่งเน้นการปรับตัวให้เข้ากับลูกหลาน ทั้งนี้ มีข้อสังเกต คือ ผู้สูงวัยในภาคตะวันออกมีการเปิดรับสื่อออนไลน์หลากหลายแพลตฟอร์มจึงให้ความสำคัญกับการรู้เท่าทันสื่อและทักษะดิจิทัล สำหรับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดประกอบด้วย 1) การออกแบบเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการความรู้ที่จำเป็น และ 2) การสร้างสรรค์รูปแบบการเรียนรู้ที่เข้าถึงและเข้าใจง่าย คือเป็นคลิปสั้น มีภาพประกอบที่สวยงาม หลีกเลียงภาพเชิงลบ เล่าเรื่องเน้นความสนุก ลำดับชัดเจน ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้ผู้นำเสนอที่มีบุคลิกภาพดีน่าเชื่อถือ อาจมีการสาธิต และเป็นสื่อที่สร้างการมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: การเรียนรู้แบบเปิด, ผู้สูงวัย, การสูงวัยอย่างมีพลัง, ภาคตะวันออก

Abstract

The objectives of this study were to 1) analyze the knowledge needs and essential learning modalities required to promote active aging among older adults in the eastern region of Thailand, and 2) develop an open learning model that supports lifelong learning for active aging. This qualitative research employed document analysis and focus group discussions with older adults residing in three provinces within the Eastern Economic Corridor (EEC)—Chonburi, Rayong, and Chachoengsao—comprising six elderly clubs with a total of 98 participants.

The findings revealed that older adults in the eastern region expressed three primary areas of knowledge needs: 1) health-related knowledge, including both physical and mental well-being; 2) knowledge concerning security and stability in later life, particularly asset protection and income generation; and 3) knowledge that facilitates social participation, with emphasis on adapting to younger generations. An important observation was that older adults in this region actively engage with diverse online media platforms, highlighting the necessity for media literacy and digital skills. The development of the open learning model consists of two key components: 1) designing learning content that addresses the essential knowledge needs, and 2) creating accessible and user-friendly learning formats. These formats should feature short video clips, visually appealing illustrations, avoidance of negative imagery, narrative storytelling with clear sequencing, simple language, credible presenters with appropriate demeanor, optional demonstrations, and interactive elements that foster participation.

Keywords: Open Learning, Older Adults, Active Aging, Eastern Region

บทนำ

ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์คือการมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ในปี 2564 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปถึง 13,064,929 คน คิดเป็น 20.17% ของประชากรรวม ขณะที่กลุ่มพันวัยเกษียณ (65+) มีจำนวนมากถึง 14% หรือราว 8,901,145 คน ตัวเลขเหล่านี้ชี้ชัดว่ากว่า 1 ใน 3 ของประชากรปัจจุบันจัดอยู่ในกลุ่ม “ผู้สูงวัย” เรียบร้อยแล้ว ทั้งยังมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นอีกในทศวรรษหน้า โดยประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super Aged Society) ในปี พ.ศ.2574 (ชญาสินทร์ ภูเขาทอง, 2568)

เมื่อก้าวสู่การเป็นผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น 3 ด้าน คือ 1) ความเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย 2) ความเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจ 3) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม การต้องเปลี่ยนบทบาทจากหัวหน้าครอบครัวหรือผู้หาเลี้ยงมาเป็นผู้พึ่งพา เกิดความรู้สึกว่าตัวเองไม่มีความสำคัญเท่าเดิม เกิดความรู้สึกว่าตัวเองเป็นตัวปัญหา การเสื่อมความเคารพ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2561)

ผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีการเตรียมตัวเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นเหล่านี้ อาจเกิดปัญหาสูงวัยอย่างไม่มีคุณภาพและก่อให้เกิดปัญหาหลายด้านตามมา เช่น ปัญหาสุขภาพ ป่วยเรื้อรัง มีภาวะซึมเศร้าทางอารมณ์เนื่องจากสูญเสียบทบาทหน้าที่และสังคมการทำงานที่เคยมี มีปัญหาการปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วได้ยาก จากปัญหาดังกล่าวจึงได้เกิดแนวคิด “Active Aging” เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ เช่น การเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ฯลฯ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2567)

จากการเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรผู้สูงอายุ ส่งผลให้ประเทศไทยกำหนดการเตรียมพร้อมเป็นผู้สูงอายุคุณภาพเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) เพื่อให้ประชาชนมีความพร้อมในการดำรงชีวิตในวัยผู้สูงอายุ (วชากร นพรินทร์, 2563) หากเรามองผู้สูงอายุในฐานะพลังของสังคม มุ่งใช้ประโยชน์จากศักยภาพของผู้สูงอายุตามความพร้อมทั้งจากการทำงาน ทำกิจกรรม และมีส่วนร่วมในสังคมจะช่วยเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุ ตลอดจนเป็นการเพิ่มกำลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ การที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดูแลตัวเองได้นั้น จำเป็นจะต้องให้ความรู้และทักษะอาชีพแก่ผู้สูงอายุในลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิต (กัลยาณี เจริญช่าง นุชมี และเยาวลักษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล, 2564)

สำหรับประเทศไทยนั้นมีการส่งเสริมให้จัดการศึกษาออนไลน์ระดับอุดมศึกษา โดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้จัดตั้งโครงการมหาวิทยาลัยไซเบอร์ไทย เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาจัดทำสื่อการเรียนแบบอีเลิร์นนิง (e-Learning) และแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ (Educational Recourses) เพื่อการใช้งานร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมไปถึงจัดตั้งเว็บไซต์เพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ระบบเปิดสำหรับมหาชนแห่งชาติ (Thai Massive Open Online Course: Thai MOOC) เพื่อรองรับ “การศึกษาระบบเปิดเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต” (Lifelong Learning Space) โดยผู้เรียนสามารถเรียนรู้และฝึกฝนตนเองได้แบบไม่มีข้อจำกัดด้านเวลา และสถานที่ (ดาร์ส อ่อนเจริญ, 2565)

ปัญหาผู้สูงอายุในภาคตะวันออกส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการมีโรคเรื้อรัง การเข้าถึงบริการสุขภาพไม่ทั่วถึง ความโดดเดี่ยวทางสังคม และทักษะดิจิทัลที่จำกัด ซึ่งล้วนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความสามารถในการ

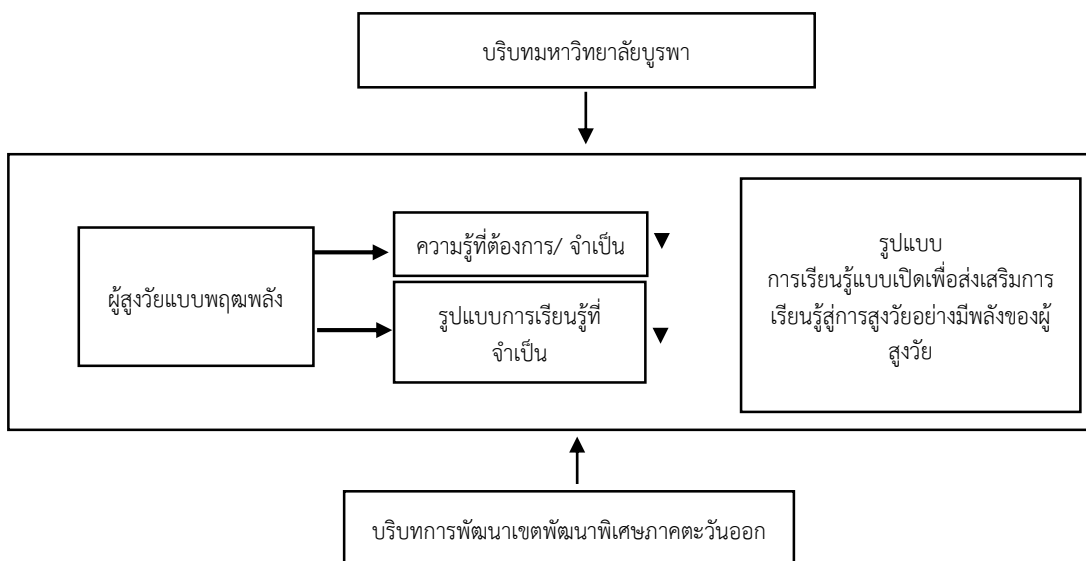
พึ่งพาตนเอง จึงจำเป็นต้องส่งเสริม “การเรียนรู้แบบเปิดสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง” (Open lifelong learning) ที่เน้นการเรียนรู้ต่อเนื่อง การเพิ่มพูนทักษะที่จำเป็นต่อชีวิต การใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาสุขภาพและการสื่อสาร รวมถึงกิจกรรมสร้างปฏิสัมพันธ์ในชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีส่วนร่วมทางสังคมมากขึ้น (เวรกา กลิ่นวิจิต และคณะ, 2561; สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2561)

โครงการวิจัย “การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงวัยในภาคตะวันออก” จึงเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้สูงอายุคุณภาพซึ่งเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต (พ.ศ. 2561 - 2580) ภายใต้ยุทธศาสตร์ประเด็นการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถก้าวกับการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเองได้อย่างต่อเนื่องแม้จะออกจากระบบการศึกษาแล้ว ควบคู่กับการส่งเสริมการพัฒนาคนไทยตามพหุปัญญาให้เต็มตามศักยภาพ รวมถึงการสร้างเสริมศักยภาพผู้มีความสามารถ สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) ที่มุ่งให้ประชาชนมีความพร้อมในการดำรงชีวิตในวัยผู้สูงอายุ และสอดคล้องกับการดำเนินงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในหลายพื้นที่ที่ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเตรียมความพร้อมเพื่อสู่การเป็นผู้สูงวัย เช่น การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น การดำเนินโครงการวิจัยจะมีส่วนช่วยให้ผู้สูงวัยตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา เป็นแรงสนับสนุนทางสังคม มีทัศนคติที่เหมาะสมต่อการเตรียมพร้อมเป็นผู้สูงวัย รวมถึงมีความรู้เกี่ยวกับการเตรียมพร้อมในการเป็นผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์ความต้องการความรู้และรูปแบบการเรียนรู้ที่จำเป็นในการส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงวัยในภาคตะวันออก
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงวัยในภาคตะวันออก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิด 2 แนวคิดเป็นแนวทางหลักในการดำเนินการวิจัย ได้แก่ 1) แนวคิดสังคมสูงวัย และการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุ และ 2) รูปแบบการเรียนรู้แบบเปิด รายละเอียด ดังนี้

แนวคิดสังคมสูงวัยและการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุ

ในปี พ.ศ. 2566 โลกมีประชากรประมาณ 8 พันล้านคน และประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปมีประมาณ 1.14 พันล้านคน หรือร้อยละ 14.22 โดยสหประชาชาติคาดการณ์ว่าภายในปี พ.ศ. 2593 ประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปี จะมีประมาณ 2 พันล้านคน หรือร้อยละ 20 ของประชากรโลก ในอาเซียน ประเทศสิงคโปร์มีอัตราผู้สูงอายุมากที่สุดและเป็นประเทศแรกที่เข้าสู่สังคมสูงอายุโดยสมบูรณ์ ถัดมาคือประเทศไทย โดยผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567) และรายงานของกรมกิจการผู้สูงอายุ (2567) พบว่าปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 13,193,247 คน จากประชากรทั้งหมด 66,052,615 คน คิดเป็นร้อยละ 19.97 แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยใกล้จะเป็นสังคมสูงอายุโดยสมบูรณ์แล้ว

ในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุนั้น องค์การอนามัยโลก (WHO - World Health Organization) ได้มีการวางกรอบนโยบายเรื่องการสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงอายุ หรือ “พลฒพลัง” (Active Ageing) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการสูงวัยอย่างมีสุขภาพดีและมีพลัง โดยได้รับการนำเสนอในการประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุแห่งสหประชาชาติครั้งที่สอง (Second United Nations World Assembly on Ageing) ณ กรุงมาดริด ประเทศสเปน เมื่อปี พ.ศ. 2545 ทั้งนี้ องค์การอนามัยโลกได้ให้คำจำกัดความของ “พลฒพลัง” (Active ageing) ว่าหมายถึง “กระบวนการสร้างเสริมโอกาสด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงปลอดภัย เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ” โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ได้แก่ วัฒนธรรม เพศสภาพ ระบบบริการสุขภาพ ปัจจัยส่วนบุคคล พฤติกรรมด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมทางสังคม และเศรษฐกิจ (World Health Organization, 2002)

ข้อมูลข้างต้นชี้ให้เห็นว่าสังคมโลกและประเทศไทยกำลังก้าวสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว โดยประเทศไทยมีผู้สูงอายุเกือบหนึ่งในห้าของประชากรและกำลังเข้าสู่สังคมสูงอายุโดยสมบูรณ์ การเตรียมความพร้อมจึงต้องยึดแนวคิด “พลฒพลัง” ขององค์การอนามัยโลก ที่เน้นการสร้างโอกาสด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคง เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี

แนวคิดรูปแบบการเรียนรู้แบบเปิด

การจัดการเรียนรู้แบบเปิด (Massive Open Online Course: MOOC) หมายถึง รูปแบบการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จำนวนมากผ่านทางเว็บไซต์ มีทั้งฟรีและเสียค่าใช้จ่าย MOOC ถือว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ของวงการการศึกษาของโลก ซึ่งผู้เรียนสามารถเข้าศึกษาผ่านช่องทางออนไลน์ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้แก่ การดูวิดีโอ การอ่านตำราหรืออินโฟกราฟิก การถามตอบแบบควิซ (Quiz) การทำแบบทดสอบ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการอภิปราย (Discussion) ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังสามารถที่จะเชื่อมโยงหลักสูตรออนไลน์เข้ากับเครื่องมือทางเทคโนโลยีการศึกษาต่าง ๆ ได้ เช่น เว็บไซต์ qualtrics หรือ โปรแกรม matlab เป็นต้น (ดำรัส อ่อนเฉวียง และคณะ, 2565)

MOOCs เป็นการเรียนรู้ซึ่งอยู่ภายใต้แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) ที่เชื่อว่าทุกคนสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตายตามหลักการที่ว่า “ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ที่ใดหรืออายุ

เท่าใดก็สามารถเรียนได้” (พิสิษฐ์ น้อยวัง, 2563) ลักษณะสำคัญของ MOOC สรุปได้ดังนี้ 1) สามารถรองรับผู้เรียนได้จำนวนมาก 2) เข้าถึงและเรียนรู้ได้ตลอดเวลา และไม่มีข้อจำกัดด้านสถานที่ 3) มีการปฏิสัมพันธ์หรือการสื่อสารกับผู้สอนและผู้เรียนด้วยตนเอง 4) รองรับการเรียนรู้ผ่านสื่อและอุปกรณ์ที่หลากหลาย 5) มีการรายงานผลการเรียนรู้ และติดตามความก้าวหน้าของการเรียนรู้ได้ 6) เรียนจบหลักสูตรได้รับใบประกาศนียบัตร (ภูษิต สติยพงษ์, 2564)

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการใช้ MOOCs หากอธิบายตามกรอบการยอมรับเทคโนโลยี (TAM-Technology Acceptance Model) คือ ผู้เรียนจะมีทัศนคติที่ดีต่อ MOOCs หากรับรู้ว่าเป็นประโยชน์ ใช้งานง่าย และได้รับแรงสนับสนุนจากคนรอบข้าง ขณะที่ความตั้งใจลงทะเบียนเรียนขึ้นอยู่กับทัศนคติที่ดีและคุณภาพหลักสูตร ส่วนปัจจัยด้านการอำนวยความสะดวกกลับไม่ส่งผลต่อการสมัครเรียน ทั้งนี้ ความตั้งใจใช้งานเป็นตัวบ่งชี้หลักของการใช้งานจริง และผลลัพธ์หลังการใช้งานประกอบด้วยการได้รับความรู้ การเรียนสำเร็จหลักสูตร และการบอกต่อเชิงบวก (Islam et al, 2025) อย่างไรก็ตาม แม้ MOOCs จะเปิดกว้างและเข้าถึงได้ง่าย แต่แรงจูงใจยังคงเป็นปัจจัยหลักที่ผลักดันให้ผู้เรียนเข้ามาเรียนรู้ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีแรงจูงใจหลากหลาย ตั้งแต่การแก้ปัญหา การแสวงหาความรู้ การพัฒนาการรับรู้ การแสวงหาความสนุก การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ไปจนถึงการติดต่อทางสังคม ทำให้การออกแบบ MOOCs จำเป็นต้องคำนึงถึงทั้งคุณภาพเนื้อหา ความง่ายในการใช้งาน และความต้องการตามช่วงวัยของผู้เรียนด้วย (Luik et al., 2020; Xiong & Zuo, 2019)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การศึกษาเอกสาร (Documentary research) ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการความรู้และรูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงวัย และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กลุ่มผู้สูงอายุในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก 3 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้สูงวัยอายุ 60 ปีขึ้นไป ในชมรมผู้สูงอายุ 6 ชมรมที่อยู่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก และมีการจัดกิจกรรมกับสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ รวมจำนวนทั้งสิ้น 98 คน ดังนี้

- ชมรมผู้สูงอายุ ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี จำนวน 15 คน
- ชมรมผู้สูงอายุ ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี จำนวน 17 คน
- ชมรมผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งควายกิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง จำนวน 19 คน
- ชมรมผู้สูงอายุรวมศิลป์ เทศบาลนครระยอง จังหวัดระยอง จำนวน 15 คน
- ชมรมผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลบางคล้า อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 15 คน
- ชมรมผู้สูงอายุ อบต.ลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 17 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary research) ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลเอกสารงานวิจัย บทความวิชาการ ตำราหรือหนังสือที่มีการตีพิมพ์หรือเผยแพร่อย่างเป็นทางการน่าเชื่อถือ สามารถตรวจสอบที่มาได้ โดยมุ่งเน้นศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรู้และรูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงวัย และมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ส่งผลต่อความรู้และรูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดของผู้สูงวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสนทนากลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเก็บข้อมูลรูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจัดการสนทนากลุ่มทั้งสิ้น 6 กลุ่ม ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มละประมาณ 15 ราย รวมทั้งสิ้น 98 คน ประกอบด้วย 1) สนทนากลุ่มชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี 2 กลุ่ม 2) สนทนากลุ่มชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดระยอง 2 กลุ่ม และ 3) สนทนากลุ่มชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดฉะเชิงเทรา 2 กลุ่ม

เครื่องมือวิจัย

1. แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานของเอกสาร ได้แก่ ชื่อเอกสาร ชื่อผู้จัดทำ ปีที่จัดทำ และ 2) สารสำคัญของเอกสารเกี่ยวกับความรู้และรูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงวัย และบริบทที่ส่งผลต่อความรู้และรูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดของผู้สูงวัยในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. แนวคำถามในการนำสนทนาสำหรับการสนทนากลุ่ม มุ่งเน้นประเด็นการสนทนา 5 ประเด็นหลัก ดังนี้ 1. ช่องทางการเปิดรับข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ รวมทั้งสื่อและกิจกรรมที่ทำร่วมกันที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ 2. ประเภทของข้อมูลที่ได้รับ (เทคโนโลยี สุขภาพ ทักษะชีวิต ฯลฯ) 3. ข้อมูลที่ได้รับข้อมูลใดที่มีประโยชน์ และข้อมูลใดที่ไม่มีประโยชน์หรือเป็นภัย/อันตรายต่อผู้สูงอายุ 4. หน่วยงานหรือภาครัฐที่มามีทำกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีหน่วยงานใดบ้าง (เนื้อหาและรูปแบบของกิจกรรมเป็นแบบใด) 5. ข้อมูลที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุหรือเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ (เนื้อหาแบบใด และต้องการเรียนรู้ผ่านช่องทางหรือรูปแบบใด) ที่จะส่งเสริมทักษะดิจิทัล การดูแลสุขภาพและทักษะชีวิต ฯลฯ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยเพื่อสร้างความเชื่อมั่นของข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า การตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูล และการสังเกตอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการสร้างความเป็นกลางของข้อมูล โดยลดอคติผ่านการใช้แหล่งข้อมูลที่หลากหลายและการตรวจสอบข้ามเพื่อช่วยให้เครื่องมือและผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและตรวจสอบได้อย่างเป็นระบบ

ทั้งนี้ โครงการวิจัยในครั้งนี้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา เลขที่ IRB 2-069/ 2567 เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2567

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัย ดังนี้

1. ด้านการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของผู้สูงวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากข้อมูลเอกสารพบว่า สื่อหรือแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ผู้สูงวัยให้ความสนใจ 3 อันดับแรก คือ สื่อโทรทัศน์ สื่อบุคคล (เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อน ผู้นำชุมชน) และสื่อออนไลน์ต่าง ๆ โดยในจังหวัดฉะเชิงเทรามีการใช้สื่อในพื้นที่ เช่น หอกระจายข่าวหรือวิทยุชุมชนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการสนทนากลุ่มที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ ในส่วนของสื่อออนไลน์มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ผู้สูงวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเปิดรับสื่อ

ออนไลน์หลากหลายช่องทางแทบจะทุกแพลตฟอร์ม ได้แก่ Line, Facebook, YouTube, Netflix, TikTok/Reels, Google, Lemon, Grab โดยรูปแบบที่เป็นที่นิยมมากที่สุดคือคลิป ซึ่งผู้สูงอายุเปิดรับเนื้อหาที่มีความหลากหลายทั้งเรื่องการดูแลสุขภาพ บันทึกลงไลฟ์สไตล์ ธรรมชาติ อาชีพ งานฝีมือ เป็นต้น

2. ข้อมูลที่ผู้สูงอายุเปิดรับมี 2 ประเภท ได้แก่

2.1 ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ 2.1.1) สุขภาพกาย เช่น การบริหารร่างกายที่เหมาะสมกับวัย อาหาร การใช้ยา การป้องกันโรค 2.1.2) สุขภาพใจ เช่น การจัดการอารมณ์ ธรรมชาติ ความบันเทิง งานอดิเรก 2.1.3) อาชีพและรายได้ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการเกษตร การทำบัญชี การหารายได้เสริมจากงานฝีมือ 2.1.4) เทคโนโลยี เช่น การรู้เท่าทันภัยออนไลน์หรือมิจฉาชีพ การสร้างสื่อ เป็นต้น

2.2 ข้อมูลที่ไม่เป็นประโยชน์หรือเป็นอันตรายต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ 2.2.1) ข้อมูลที่กระทบสุขภาพใจหรือสุขภาพจิต เช่น เนื้อหารุนแรง ข่าวชาตกรรม ข่าวการเมืองที่สร้างความแตกแยก 2.2.2) ข้อมูลที่กระทบต่อความมั่นคงทางการเงิน เช่น ข้อมูลหลอกลวงให้กดลิงก์โฆษณาเกินจริง เว็บบันเทิง 2.2.3) เนื้อหาที่เป็นผลจากการใช้เทคโนโลยีอย่างไม่เหมาะสม เช่น ข่าวปลอม การสร้างภาพปลอมโดย AI เป็นต้น

ทั้งนี้ ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “ความรู้” ที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงอายุอย่างมีพลังว่า ประการที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพนับเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพกาย อาทิ การบริหารร่างกายที่เหมาะสมกับวัย การรับประทานอาหารที่เหมาะสมกับโรค การดูแลสุขภาพอนามัยทั่วไป โรคภัยไข้เจ็บ การใช้ยา รวมถึงการดูแลผู้ป่วยติดเตียง ขณะเดียวกันก็ต้องการความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพใจ โดยต้องการเนื้อหาที่ส่งเสริมการเข้าใจตนเองเพื่อลดความเครียดและดึงศักยภาพของตนเองออกมา การปล่อยวาง การคิดบวก การฝึกสมาธิ ตลอดจนการคลายเครียดด้วยงานอดิเรก การท่องเที่ยว และการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจด้วยการรู้เท่าทันสื่อ ประการที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงในชีวิตโดยเฉพาะความปลอดภัยด้านทรัพย์สินและการเพิ่มพูนรายได้ ซึ่งผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้เรื่องการเท่าทันกลโกงและมิจฉาชีพ การหารายได้จากอาชีพเสริม เช่น ทำอาหาร งานฝีมือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรกรรม การออมและการวางแผนด้านการเงิน นอกจากนี้ ยังต้องการความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงในชีวิตด้านอื่น ๆ อาทิ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ สาธารณภัย และช่องทางสำหรับขอความช่วยเหลือ เป็นต้น และประการสุดท้าย ด้านการมีส่วนร่วมในสังคม ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะการปรับตัวให้เข้ากับลูกหลาน และข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการรวมกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ โดยที่รูปแบบการนำเสนอที่ผู้สูงอายุต้องการนั้นควรนำเสนอในรูปแบบคลิปสั้น

3. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงอายุอย่างมีพลังของผู้สูงอายุในภาคตะวันออก พบแนวทางที่สำคัญ 2 ประการ คือ การออกแบบเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะของผู้สูงอายุ โดยต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ รวมถึงสังคมและเศรษฐกิจที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญ ทั้งยังต้องให้ความสำคัญกับความแตกต่างของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นช่วงวัยของผู้สูงอายุที่มีทั้งตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย รวมถึงเพศ และกลุ่มเฉพาะ อาทิ กลุ่มผู้สูงอายุที่ติดเตียง หรือการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน อันจะส่งผลต่อความต้องการความรู้หรือข้อมูลที่หลากหลาย และมีความสามารถในการเปิดรับสื่อแตกต่างกันด้วย นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตที่น่าสนใจด้วยว่า ผู้สูงอายุในยุคดิจิทัลมีความต้องการความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อและทักษะดิจิทัลมากขึ้นด้วย สำหรับการสร้างสรรค์รูปแบบที่เข้าถึงและเข้าใจง่าย เพื่อสนองตอบการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ พบว่า รูปแบบที่เหมาะสมคือคลิปสั้น มีภาพประกอบที่สวยงาม หลีกเลียงภาพเชิงลบ ข้อความใช้ตัวอักษรขนาดใหญ่อ่านง่าย เล่าเรื่องโดยเน้น

ศักยภาพทางการสื่อสารรณรงค์เรื่องการรักษาทันตกรรมในกลุ่มผู้สูงอายุอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา โดยการให้ความสำคัญกับอันตรายจากการหลงเชื่อสื่อโฆษณาชวนเชื่อ รวมถึงคำแนะนำและวิธีการดูแลสุขภาพ เนื่องจากพบว่าในสื่อต่าง ๆ มีการโฆษณาขายสินค้าผ่านทางรายการ และพบการโฆษณาอวดอ้างสรรพคุณยาอาหารเสริมเกินจริง ทำให้ผู้บริโภคที่เป็นผู้สูงอายุหลงเชื่อคำโฆษณาในสื่อที่อาจก่อให้เกิดการใช้ยาที่ผิด ใช้ยาเกินจำเป็น หรือในบางรายอาจทำให้แพ้ยา และเมื่อไปพบแพทย์ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นยาอะไร ผู้สูงอายุจึงตกเป็นเป้าหมายของกลุ่มผู้ผลิตสินค้าประเภทยา อาหาร และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในขณะเดียวกัน การเข้ามาของสื่อออนไลน์ที่ส่งผลต่อพฤติกรรม的开รับและการใช้สื่อของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ถือว่าเป็น “ผู้สูงอายุดิจิทัล” อันเป็นผลจากการที่ผู้สูงวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเปิดรับสื่อออนไลน์หลากหลายช่องทางแทบทุกแพลตฟอร์ม แต่ทั้งนี้ข้อมูลข่าวสารที่นำเสนอในสื่อสังคมออนไลน์นั้นมีทั้งข่าวที่เป็นข่าวจริง ข่าวหลอก และข่าวลือ ส่งผลให้ผู้รับสารที่เป็นผู้สูงอายุต้องมีการรู้เท่าทันสื่อในยุคสังคมออนไลน์ โดยพัชราภา เอื้ออมรวิช (2561) เสนอว่า ทักษะของการรู้เท่าทันสื่อนั้นประกอบไปด้วย ทักษะการเข้าถึง ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการประเมิน ทักษะการสร้างเรื่องราว ทักษะการไตร่ตรอง ทักษะการแสดงออก และทักษะการมีส่วนร่วม โดยการสร้างการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ให้กับคนในสังคมรวมทั้งผู้สูงอายุนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม ตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง สื่อมวลชน รวมถึงตัวผู้รับสารที่เป็นผู้สูงอายุเอง

อีกประเด็นหนึ่งที่พบจากการศึกษา คือ การที่ผู้สูงอายุได้รับข้อมูลที่ส่งต่อกันมาผ่านสื่อออนไลน์ รวมถึงผู้สูงอายุบางรายได้ส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์ ซึ่งประเด็นนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจในแง่ของการเรียนรู้ที่จะเพิ่มทักษะด้านการพิจารณาตรวจสอบ หรือวิพากษ์วิจารณ์ความถูกต้องทั้งการตรวจสอบกันเองกับกลุ่มเพื่อน หรือบุคคลอื่น ๆ ก่อนส่งต่อข้อมูล โดย ชัชชญา เรืองยศ และแอนนา จุมพลเสถียร (2565) ศึกษาว่า พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงวัยหรือไม่ ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ความบ่อยครั้งในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับปานกลาง คือ เมื่อมีการรู้เท่าทันสื่อเป็นไปในทางบวก จะทำให้มีพฤติกรรมในการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะอยู่ในค่าที่บวก แต่ผลยังใกล้เคียงกับระดับปานกลาง จึงทำให้ไม่สามารถวางใจได้ว่าผู้สูงวัยมีการรู้เท่าทันสื่อนาน้อยเพียงใดซึ่งในภาพรวมขึ้นอยู่กับความถี่ของการใช้งานของแต่ละบุคคล ดังนั้นจึงได้เสนอแนะให้เพิ่มทักษะการเรียนรู้เพื่อเพิ่มทักษะด้านการพิจารณาตรวจสอบก่อนส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์ด้วย

2. รูปแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลัง

เมื่อพิจารณารูปแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลัง ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องการรูปแบบการสื่อสารองค์ความรู้ที่สามารถสนองตอบข้อจำกัดด้านร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้สูงวัยได้ เช่น ต้องเป็นคลิปที่มีความยาวไม่มากนัก ลำดับเรื่องเข้าใจง่าย มีการสาธิตที่ทำตามได้ทันที ใช้ตัวอักษรขนาดใหญ่ เป็นต้น ขณะเดียวกันต้องนำด้วยความบันเทิงสนุกสนาน มีความสวยงาม จูงใจหรือเข้าใจด้วยการเชื่อมโยงกับปัญหาที่ผู้สูงวัยกำลังเผชิญอยู่ รวมถึงออกแบบให้สามารถปฏิสัมพันธ์หรือสร้างเครือข่ายในการบอกต่อข้อมูลได้ อันจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Islam et al. (2025) ที่ระบุถึงแนวทางการพัฒนา MOOCs ว่า ควรมีการออกแบบเนื้อหา MOOCs ในรูปแบบ

ที่สามารถโต้ตอบได้ (Interactive) มีการประชาสัมพันธ์ประโยชน์ของ MOOCs ผ่านสื่อสังคม (Social media) ปรับหลักสูตรให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน และการทำให้ MOOCs สามารถเข้าถึงได้บนอุปกรณ์ต่าง ๆ

นอกจากนี้ ข้อค้นพบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ยังสะท้อนแรงจูงใจของผู้สูงวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สอดคล้องกับการศึกษาของ Luik et al. (2020) ซึ่งพบว่าแรงจูงใจในการเรียน MOOCs ของผู้สูงอายุมี 6 ประเภท ได้แก่ 1) แรงจูงใจในการแก้ปัญหา (Solving problems) 2) แรงจูงใจในการแสวงหาความรู้ (Acquiring knowledge) 3) แรงจูงใจในการพัฒนาการรับรู้ (Improving cognition) 4) แรงจูงใจในการแสวงหาความสนุก (Seeking fun) 5) แรงจูงใจในการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น (Benefiting others) และ 6) แรงจูงใจในการติดต่อทางสังคม (Social contact) โดยจะเห็นว่า ผู้สูงวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ที่โดดเด่น 3 ลำดับแรก คือ แรงจูงใจในการแก้ปัญหา แรงจูงใจในการแสวงหาความสนุก และแรงจูงใจในการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นควบคู่กับแรงจูงใจในการติดต่อทางสังคม ซึ่งเป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบเปิดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงวัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มีประสิทธิภาพต่อไป

รูปแบบการเรียนรู้ที่ต้องมีการเชื่อมโยงกับปัญหาที่ผู้สูงวัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือกำลังเผชิญอยู่ดังกล่าว สอดคล้องกับงานของ สุตาพร ปัญญาพฤกษ์ และปวีณา ลีตระกูล (2561) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมภาวะพลพลัง กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จ.สระบุรี พบว่า การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุจะประสบความสำเร็จได้นั้น เนื้อหาหลักสูตรต้องมีความหลากหลายและสอดคล้องกับความสนใจของผู้สูงอายุ โดยจะต้องมีการดำเนินการสอบถามผู้สูงอายุเกี่ยวกับความต้องการในการเรียนรู้ก่อนดำเนินการจัดทำหลักสูตร ส่วนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ควรมีความยืดหยุ่นทั้งในส่วนของเวลาและวิธีการ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้สูงอายุเป็นวัยที่ไม่สามารถเรียนรู้เหมือนวัยหนุ่มสาว

นอกจากนี้ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ต้องมีความยืดหยุ่น อำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ มีการสาธิตให้ดู สามารถเรียนรู้ซ้ำได้ ตามความต้องการของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้อย่างแบบเปิด (MOOCs) โดย กัลยาณี เจริญช่าง นุชมี และเยาวลักษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล (2564) แนะนำว่า เนื้อหาที่นำเสนอใน MOOCs เป็นการนำเสนอผ่านสื่อในรูปแบบของคลิปวิดีโอที่น่าสนใจที่นำเสนอการเรียนรู้อย่างหลากหลายและส่งเสริมให้ผู้เรียนทำความเข้าใจกับเนื้อหาและสังเกตขั้นตอนการฝึกปฏิบัติต่าง ๆ ที่สาธิตให้ดูในสื่อ ซึ่งผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ซ้ำแล้วซ้ำอีกด้วยตนเอง ทุกที่ ทุกเวลาที่สะดวกและเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกัน แต่ในการจัดการเรียนการสอนผ่านสื่อการเรียนรู้อย่างแบบเปิดสำหรับผู้สูงอายุนั้น ควรจะจัดสรรพื้นที่ของเครือข่ายสังคมหรือ Social media เตรียมไว้รองรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสซักถามประเด็นที่ไม่เข้าใจ หรือนำเสนอภาพความสำเร็จจากการฝึกฝนซ้ำแล้วซ้ำเล่าของผู้เรียน และเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนท่านอื่นได้เห็นตัวอย่างในความสำเร็จ เกิดเป็นเครือข่ายของผู้สูงอายุที่สนใจประเด็นเดียวกันและส่งเสริมกันในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ทั้งนี้ รูปแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังที่น่าสนใจ คือ ข้อเสนอของ วิไลรักษ์ สันติกุล (2566) ที่เสนอว่า การพัฒนาสื่อที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ควรที่จะสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อในทุกขั้นตอนตามแนวคิดกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและมีข้อเสนอแนะให้รัฐสนับสนุนนโยบาย งบประมาณและพัฒนาบุคลากรเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสื่อสำหรับผู้สูงอายุมารวมทั้งสร้างความตระหนักแก่สังคมด้วย

จากผลการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของผู้สูงวัยที่มีการเปิดรับสื่อออนไลน์ในหลากหลายแพลตฟอร์ม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สื่อออนไลน์กำลังมีบทบาทสำคัญในการเป็นช่องทางการสื่อสารสำหรับผู้สูงวัย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของสื่อดิจิทัลในการสร้างพลัง (Empowerment) ให้กับผู้สูงวัยโดยเฉพาะในบริบทที่ยังมีความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี ดังนั้น การออกแบบการเรียนรู้ที่เข้าถึงง่าย เป็นธรรมชาติ จะสามารถลดช่องว่างด้านดิจิทัลได้อย่างแท้จริง โดย มัณฑนา ภาคสุวรรณ และนภาพร อชาเพ็ชร (2567) เสนอว่า 1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล กระทรวงสาธารณสุข ควรมีนโยบายส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการใช้สื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุครอบคลุมทุกพื้นที่ กระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวและเตรียมตัวตั้งแต่อายุเกษียณอายุ 2) องค์กรบริหารงานส่วนท้องถิ่น โรงเรียน ผู้สูงอายุ ควรให้ความสำคัญกับการใช้สื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุเพื่อภาวะพลฒพลัง การสร้างหลักสูตรอบรมการใช้สื่อดิจิทัลที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุ การให้บริการห้องเรียน การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นวิทยากร ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้สูงอายุด้วยกัน และ 3) หน่วยงานภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ อาทิ ผู้ให้บริการโซเชียลมีเดีย ผู้ให้บริการเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์มือถือ ธุรกิจด้านสื่อดิจิทัล ควรมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ใช้ประโยชน์จากสื่อดิจิทัลให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

สถาบันอุดมศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ออกแบบเนื้อหาการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะของผู้สูงอายุในภาคตะวันออก ซึ่งครอบคลุมความรู้ด้านสุขภาพ ความมั่นคงในชีวิต และการมีส่วนร่วมในสังคม รวมถึงมุ่งเน้นการเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อและทักษะดิจิทัล โดยออกแบบรูปแบบการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) ที่เข้าถึงและเข้าใจง่ายสำหรับผู้สูงอายุในภาคตะวันออก เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังให้มีประสิทธิภาพต่อไป โดยรูปแบบที่เหมาะสมคือคลิปสั้น มีภาพประกอบที่สวยงาม หลีกเลียงภาพเชิงลบ ข้อความใช้ตัวอักษรขนาดใหญ่อ่านง่าย เล่าเรื่องโดยเน้นความสนุกไม่น่าเบื่อวิชาการมากเกินไป ลำดับชัดเจน ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้ผู้นำเสนอที่มีบุคลิกภาพดีน่าเชื่อถือโดยอาจเป็นคนวัยเดียวกันหรือเป็นศิลปินผู้มีชื่อเสียงที่ผู้สูงวัยชื่นชอบ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปอาจออกแบบการวิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลองเพื่อประเมินประสิทธิผลของการเรียนรู้แบบเปิดที่พัฒนาขึ้นจากผลการศึกษาในครั้งนี้ว่าสามารถส่งเสริมการเรียนรู้สู่การสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกได้จริงหรือไม่ หรือควรมีการปรับปรุงพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ในทิศทางใดต่อไป

2. การวิจัยครั้งนี้เน้นศึกษาความต้องการความรู้และรูปแบบการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุต้องการ ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไปอาจออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาความต้องการเชิงลึกของผู้สูงวัยเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มผู้สูงวัยมีความแตกต่างหลากหลาย โดยมีตัวแปรที่สำคัญคือช่วงวัย เพศ อาชีพ และสุขภาพ เพื่อให้สามารถออกแบบเนื้อหาและรูปแบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2567). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2566*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กัลยาณี เจริญช่าง นุชมี และเยาวลักษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล. (2564). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับผู้สูงอายุ *วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม*, 20(3), 57-67.
- ชญานินทร์ ภูษาทอง. (16 พฤษภาคม 2568). ก่อนการะดกถึงเจนลูกหลาน สัญญาณเตือนแห่งชาติ ถึงเวลา ระดมทุกศาสตร์ ฝ่ามรสุม ‘สังคมสูงวัย’. *มติชนออนไลน์*. https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_5185192 https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_5185192
- ซัชชญา เรืองยศ และแอนนา จุมพลเสถียร. (2565). การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงวัย. *Media and Communication Inquiry*, 4(1), 144-169.
- ดำรงส อ่อนเฉวียง และคณะ. (2565). การศึกษาภาวะความต้องการการจัดการเรียนการสอนแบบเปิด (MOOCs) สำหรับระเปียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 16(3), 174-186.
- นwor เกษสุวรรณ. (2561). การเพิ่มศักยภาพทางการสื่อสารรณรงค์เรื่องการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มผู้สูงอายุอำเภอ เชียงคำ จังหวัดพะเยา. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขา มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ*, 11(1), 523-539.
- พัชราภา เอื้ออมรวนิช. (2561). การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์. *สัททอง : วารสารมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ (สทมส.)*. 24(ฉบับพิเศษ). 22-30.
- พิสิษฐ์ น้อยวัง. (2563). การพัฒนานบทเรียนออนไลน์แบบเปิดด้านทัศนศิลป์ศึกษาเพื่อผู้เรียนวัยผู้ใหญ่. *วารสารห้องสมุด*, 64(1), 20-35.
- ภูชิศ สติตย์พงษ์. (2564). MOOC: นวัตกรรมจัดการเรียนการสอนในยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ*. 13(1), 231-246.
- มันทนา ภาคสุวรรณ และนภาพรรณ อาษาเพชร. (2567). แนวทางการส่งเสริมและเผยแพร่ศักยภาพการใช้ สื่อดิจิทัลเพื่อภาวะพลพพลังของผู้สูงอายุไทย. *วารสารสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตร*, 14(2), <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/GRAURU/article/view/275864>.
- วษากร นพรินทร์. (2563). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นผู้สูงวัยอย่างมีคุณภาพของ ประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก*. วิทยานิพนธ์สาธาณสุขศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วิไลรักษ์ สันติกุล. (2566). พฤติกรรมการใช้สื่อของผู้สูงอายุไทยและการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับเมืองที่ เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ. *วารสารการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา*, 16(1), 94-115.
- เวธกา กลิ่นวิจิต และคณะ. (2561). การจัดการความรู้ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุภาคตะวันออก : กรณีศึกษา จังหวัดชลบุรีและจังหวัดสระแก้ว. *บูรพาเวชสาร*, 4(2), 1-19.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2561). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2560*. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์เดือนตุลาจำกัด.

สุดาพร ปัญญาพฤกษ์ และปวีณา ลีตระกูล. (2561). แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมภาวะพลุดพลัง: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยวัยที่สามนครเชียงราย. *วารสารครูพิบูล*, 7(1), 48-61.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). *การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567 ระดับจังหวัด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

Islam, S., Islam, M., Tamanna, A. K., Sakib, M. N., Aziz, A. L., & Fahlevi, M. (2025). The potential of online learning: investigating pre-use expectations, intentions, actual use and post-use outcomes in Massive Open Online Courses (MOOCs). *Cogent Psychology*, 12(1), 2500157.

Luik, P., Lepp, M., Feklistova, L., Säde, M., Rööm, M., Palts, T., Suviste, R., & Tönnisson, E. (2020). Programming MOOCs - different learners and different motivation. *International Journal of Lifelong Education*, 39(3), 305–318.

Xiong, J., & Zuo, M. (2019). Older adults' learning motivations in massive open online courses. *Educational Gerontology*, 45(2), 82–93.

World Health Organization. (2002). *Active ageing: A policy framework*. World Health Organization.